

Fotograf Axel Swinhufvuds gåva

Rolf Söderberg

I september 1978 kunde man i dagspressen läsa nekrologerna över pappershandlaren och fotografen Axel Swinhufvud, som efter fyra års långtidsvård på Danderyds sjukhus avlidit 90 år gammal. I slutet på nekrologerna stod detta att läsa: "Hans ca 20 000 negativ har donerats till Stockholms stadsmuseum". Denna upplysning kom inte helt överraskande men blev slutet på en tioårig ovisshet.

Förspelet till donationen är följande. Bo Lagercrantz, tidigare chef för stadsmuseet, hade fått reda på att Swinhufvud var villig att överlåta sin samling på vissa för museet obekanta villkor. I avsikt att göra en första sondering tågade alltså antikvarie Hans Thoresen och jag en eftermiddag i slutet av 60-talet iväg till Swinhufvuds butik, Karlavägen 27. Swinhufvud tog emot, vänligt men reserverat. Vid sin sida hade han en barndomsvän, advokaten Westrin. Vi tittade på affärslokalen med de många albumen med fotografier, som kunderna hade tillgång till när de beställde sina kopior. Vi såg också mörkrummet och hyllorna med glasnegativ, staplade i pappådor på det gängse sätt som ännu är dålig regel i flertalet institutioner och fotografateljéer. Vi fick även komma in i hans bostadsrum mot gården, som hade en doft av tobak och den atmosfär som ofta härskar i hemmen hos obotliga ungarlar, som stödar själva. Föremålen som fanns där tänkte Swinhufvud skänka till sin hemstad Strängnäs, till vilken han tydligen hade en kärleksfull och nostalgisk bindning.

Axel Swinhufvud utanför sin affär, Karlavägen 27, på 1960-talet.

Det framgick att Swinhufvud hade tänkt sig en pensionärslön från kommunen de år han ännu hade kvar att leva mot löfte att testamentera samlingen till stadsmuseet. En uppkopiering och textning skulle han också försöka göra. För övrigt hade han tänkt sig att fortsätta med sin fotohandel, så länge han orkade. Några preciseringar t ex om löneanspråken vägrade han att göra. Vi gjorde ytterligare några försök via advokaten Westrin att få korn på Swinhufvuds tankegångar men underhandlingarna rann ut i sanden. Ett kommunalt kulturstipendium ett år blev Swinhufvuds enda favör.

Swinhufvud misstrodde alla och hade lätt till ilska. Nu i efterhand hittar jag i Saxons veckotidning 1970 nr 28 en artikel där det bla står: "hittills har museerna visat ett ljumt intresse för den unika samlingen. Man vill inte betala något, utan i gengäld begär man att Axel Swinhufvud själv ska kopiera och skänka bort sina negativ. Eftersom han har ett arkiv på omkring 20.000 negativ, beräknar han att det skulle kosta honom minst 22.000 kronor i bara material att göra detta. Dessutom skulle det ta minst tre år att utföra arbetet. Det kan inte Axel Swinhufvud klara av, eftersom han nu är nästan blind av grå starr."

Detta är förvisso en anmärkningsvärd vinkling. Under 70-talet hörde vi diverse rykten. Swinhufvuds känslor för stadsmuseet föreföll ömsom vara ljumma, ömsom kalla. Ett tag tycks han helt ha varit inställd på att testamentera hela sin kvarlåtenskap till hemstaden Strängnäs. Vi funderade på nya initiativ men när Swinhufvud 1974 hamnade på långvård på Danderyds sjukhus fick man höra att han blivit än mer misantropisk. Under tiden stod hans butik tom och vid ett inbrott stals flertalet av fotoalbumen med oersättlig textinformation. Detta vågade man aldrig meddela.

Axel Swinhufvud föddes i Paulinska gården i Strängnäs 1888 och kunde på gamla dar berätta pastorala minnen därifrån om innerstadens stora

trädgårdsvillor, som var helt självförsörjande med bryggghus och hushållsgrisar. Han tillhörde en gammal officerssläkt och skulle förmodligen ha valt officersyrket om han inte hade fått en höftskada vid unga år med följd att han blev kronvrak. När mamman blev änka flyttade hon till Stockholm 1902 och tog Axel med sig och satte honom i skolgång i Norra Real. Redan 1903 fick han sin första kamera, en lådkamera, och började sin bana som 15-årig flitig

Ungdomsporträtt av Axel Swinhufvud.

Axel Swinhufvud inreder sin första fotoateljé, omkring 1910.

amatör. Hans första bevarade bild visar en ballonguppstigning från detta år.

Swinhufvud slutade skolan 1908 utan examen och skaffade sig nu snabbt en kvalificerad yrkesutbildning. Han fick praktisera två år hos den utmärkte hovfotografen Lars Larsson, "Hov-Lasse" kallad, Humlegårdsgatan 21. Larsson är sekelskiftets kanske bästa topografiske Stockholmsfotograf. Stadsmuseet äger 1000 glasnegativ i 24×30 cm-storlek av utomordentlig skärpa och finess. Swinhufvuds tekniska skolning måste alltså ha varit perfekt och han blev auktoriserad fotograf 1910. 1911 blev han där-

till kontrakterad fotograf för brandkåren. 1913 hittar vi honom i den exklusiva fotografkrets, som följde med den berömde tyske fotografen Nicola Perscheids föreläsningkurs om belysning och bildkomposition. Det finns några få bevarade prov av Swinhufvud i "konstnärsperiodens" experimenterande stil, bilder av båtar och vattenspeglar i månsken. Men någon estetiserande fotograf blev han aldrig även om många av hans bilder är mycket medvetet komponerade och sköna med ett mjukt silande ljus. Större delen av hans produktion är emellertid rätt ointressant, rutinerad och pliktskyldig som beställningsfotografering plägar bli. Intressanta är emellertid de mer fylliga dokumentationer, som han fick göra av en del institutioner, bl a Maraboufabriken, Norrmalms slakteri AB eller Eugeniahemmet för handikappade barn (den sistnämnda presenterad dels i Populär fotografi 1969, nr 11, dels i Sankt Eriks årsbok 1975).

Axel Swinhufvud var obetydligt yngre än de stora pionjärerna inom svensk pressfotografi, men själv hade han aldrig någon anknytning till någon tidning. Han var helt och hållet frilans och beställningsfotograf och spred också sina bilder som vykort.

Swinhufvuds fotograferande på fältet upphörde nästan helt 1942, och han förvandlades till en enstörig, originell och kolerisk föreståndare för sin pappershandel Karlavägen 27, som han skötte ända till 1974.

Butiken, typ modell äldre med skolpapper, lotter och tobak, hade som sagt som främsta attraktion de många fotografierna som han sålde styckvis till blygsamma priser (1961 kostade format 9×12 1 kr, 13×18 2 kr och 18×24 4:50). Butiken var öppen måndag, onsdag och fredag, övriga dagar var föreståndaren i mörkrummet.

Swinhufvud är förmodligen den siste representanten för en svunnen fotografgeneration. Han var frilansande reporter med egen säljbutik, och beställningsfotograf för firmor, fester och hemmabehov.

Vy från Eriksbergshöjden 1912. I centrum ser vi huset Karlavägen 27 (då 1 A), där Axel Swinhufvuds mor 1907 startade sin pappershandel, vilken sonen sedan efter hennes död 1946 ensam skötte fram till 1974. Eriksbergsområdet var vid denna tid en proletär och bråtig utkant, som på 80–90-talen blivit magnifikt fotografiskt dokumenterad av Carl Cur-

man och Severin Nilsson. T v ser vi Anna Sandströms skola, byggd 1907 i ädel wienerjugendstil efter ritningar av Hagström och Ekman. Denna gårdsbyggnad, som ännu finns kvar, nu i Tyska skolans regi, finns också dokumenterad i Swinhufvuds samling.

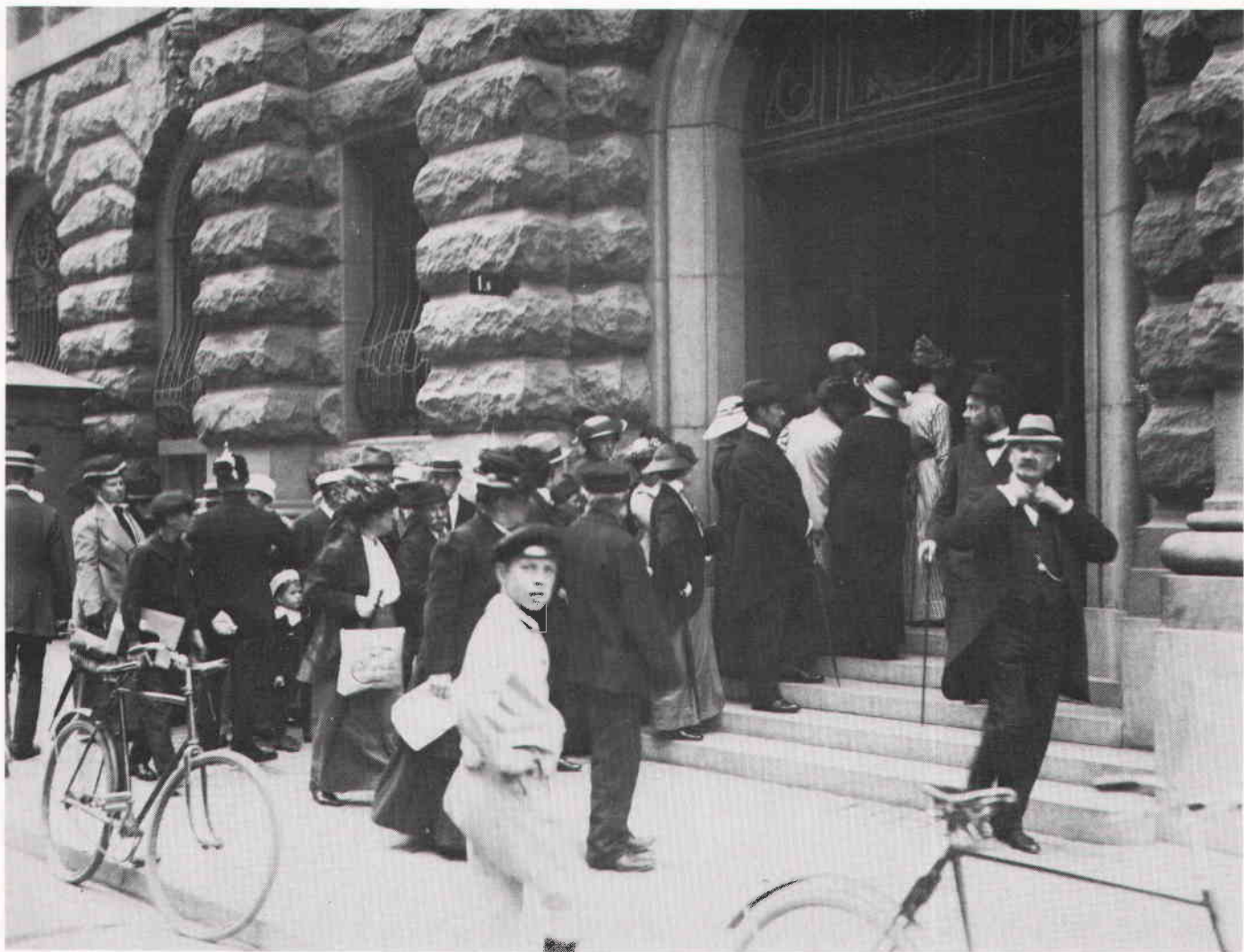
Genom en kontakt med brandkapten Fredrik Kyhlberg fick Axel Swinhufvud från 1911 en stående beställning som dokumentator av Stockholms bränder. Efter larm för han till brandplatsen, dag eller natt, på sin motorcykel, eller ibland fastklamrad vid stegvagnen. Från 1911–36 bokförde han noggrant

211 bränder med datum och klockslag. På detta uppslag ser vi t v en vindseldsvåda vid Lindvägen 17 i Gröndal den 13 november 1920 och t h Svenska teaterns brand vid Teatergatan den 30 juni kl 3.40 fm 1925.

Första världskriget utbröt månadsskiftet juli–augusti 1914. Redan 2 augusti beslöt man i Sverige partiell mobilisering. Bilden t v visar landstormstrupper som tågar Reenstiernasgatan fram. Denna liksom andra bilder spred Swinhufvud som vykort. Mobiliseringen dokumenterades även av våra ledande pressfotografer, Anton Blomberg för Idun och Axel Malmström för Hvar 8 Dag. Bilden t h visar en kö av oroliga människor vid Riksbanken den 1 augusti. De köar för att växla sedlar mot guld. Sådan inlösen inställdes redan följande dag. En hamstringsvåg av livsmedel följde också dessa dagar.

Kvarteret Hästen 26 november 1913. För att Stockholm skulle kunna få sitt första stora varuhus av kontinental glans var man tvungen att riva Sparreska palatset från 1600-talet. Palatset kallades vid sekelskiftet Sveasalen och var ett av stadens nöjes-tempel. På platsen restes nu Nordiska kompaniet.

den 26/11.
1913.

Axel Swinhufvud tog 1914 flera bilder från Ester Boquists lilla modeaffär, Mäster Samuelsgatan 38. Den ägdes av två systrar, som här syns t v med en kund. Denna bild med sin teatermässigt eleganta gruppering och belysning står rätt udda i Swinhufvuds produktion.

Som beställningsfotograf fick Swinhufvud flitigt dokumentera fester, bröllop o a sammankomster. Här har han den 2 november 1915 förevisat Anders Zorns legendariska kägelklubb Klotilda. Efter att ha spelat på Djurgårdsbrunnns kägelbana brukade medlemmarna samlas i restaurant 55:ans kök på Drott-

ninggatan där personalen dukat upp supé. Man brukade dansa till musik av värdinnans handklaver. Herrarna kring bordet är denna gång konstnärerna Knut Stangenberg, Anton Genberg, okänd, Anders Zorn, Carl Larsson, skriftställaren Knut Barr och konstnär Ernst Küsel.

Axel Swinhufvud dokumenterade i juni-juli 1917 AB Stockholms arbetarehems hus belägna Sibyllegatan 50-52 (byggda 1893-97), Frejgatan 23-27, hörnet av Thulegatan (byggda 1904-05), Fleminggatan 79 (byggt 1910) och Upplandsgatan 91 (byggt 1914). Idén till dessa hem initierades 1889 av Agnes Lagerstedt i ett försök att skapa mönsterbostäder åt arbetarna. Antalet hyresgäster i bolagets egendo-

mar var då dessa bilder tillkom 1 513 personer, varav 457 barn under 15 år och 167 ungdomar mellan 15 och 20 år. Swinhufvuds foton beställdes av bolaget för att illustrera dess minnesskrift "AB Stockholms Arbetarehem 1893-1918", vilken utkom 1918. Två på uppslaget en interiör, troligen från Frejgatan 23. Th gården till Sibyllegatan 50-52. Denna gård är sig lik än i dag.

